

Nr 145.

Av herrar **Westman** och **Dahl**, *om skrivelse till Konungen angående beaktande av vissa synpunkter vid den fortsatta utredningen av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet.*

Sedan statsrådet och chefen för finansdepartementet den 12 november 1926 tillkallat utredningsmän för att inom departementet biträda vid utredning av frågan om lämpligt anordnande av den statliga kontrollen av aktiebolaget Vin- & spritcentralens och aktiebolaget Svenska tobaksmonopolets verksamhet ävensom i samband därmed stående frågor, avgåvo utredningsmännen betänkande rörande Vin- & spritcentralen den 14 januari 1928 och rörande tobaksmonopolet den 21 november 1928. Dessa betänkanden äro tryckta i Statens offentliga utredningar (1928: 4, 1928: 27).

Vid anmälning av dessa betänkanden i statsrådet den 12 januari 1929 förklarade finansministern, att de där framställda förslagen om företagets framtida organisation icke i huvudfrågan kunde läggas till grund för ärendets vidare behandling. Han utverkade därför åt sig bemyndigande att tillkalla en sakkunnig inom departementet för ärendets fortsatta utredning och tillkännagav, att han ämnade vidtaga åtgärder för att förlänga bolagens oktroj för år 1930.

Då Kungl. Maj:t år 1928 förlängde Vin- & spritcentralens oktroj på ett år, framlades härom icke någon proposition för riksdagen, utan åtgärden omnämndes endast i motiveringen för en proposition i annat ärende (prop. 1928 nr 31) och berördes icke av bevillningsutskottet i dess överpropositionen avgivna utlåtande (nr 14). Därest liknande tillvägagångssätt följes vid innevarande års riksdag, erhåller alltså riksdagen icke därigenom anledning att ingå på prövningen av de förhållanden, som sammanhånga med de båda monopolföretagens verksamhet.

De skäl, som finansministern anfört för den ståndpunkt han intagit, återfinnas i hans anförande till statsrådsprotokollet, vilket fogas till denna motion (Bil.)

Såsom därav framgår har finansministern till en början erinrat därom, att styrelserna i de båda monopolföretagen vidtagit ett flertal åtgärder, som förverkliga eller åtminstone i viss mån tillmötesgå av utredningsmännen framförda önskemål. I samband härmed torde även bära erinras om att finansministern vid föredragningen av statsverkspropositionen (Inkomsterna,

sid. 31) omnämnt, att tobaksmonopolets styrelse godtagit utredningsmännens förslag om snabbare inleverering till statsverket av tobaksskatten, varigenom budgeten tillförts ett merbelopp å 5 miljoner kronor. Statsrådet åberopar i sitt anförande den 12 januari vidare, att styrelsen för tobaksmonopolet ställt i utsikt, att den skulle ytterligare överväga åtgärder dels med avseende å medelsförvaltningen, dels för att åstadkomma, »att full klarhet oförtövat åvägabragtes rörande erbjudandet av provisioner från viss leverantör och för sådant ändamål anförtrött den härför erforderliga utredningen å en utanför bolaget stående fullt opartisk och kompetent person».

I sist berörda fråga må här anmärkas, att det icke skulle vara tillfredsställande, om utredningen rörande förekomsten av provisioner begränsades till att avse endast det ovan antydda fallet. Förhållanden, som meddelats tobaksmonopolets styrelse, synas böra föranleda, att utredningen gives större omfattning. Detta möjliggöres även av lydelsen av det uppdrag, som den av styrelsen tillkallade förtroendemannen erhållit.

Sedan finansministern i sitt anförande vidare erinrat om de svårigheter, som lösningen av de organisatoriska problemen erbjuda, förklarar han, att han »icke ännu kunnat bilda sig en säker uppfattning om de vägar, som böra beträdas för ernående av en tillfredsställande lösning av de föreliggande organisationsspörsmålen».

Därefter yttrar statsrådet:

»Efter de överväganden, som ägt rum, står det emellertid klart för mig, att utredningsmännens förslag om överlåtandet av stam- respektive preferensaktierna å livförsäkringsbolagen och övertagandet från dessas sida av de med aktieinnehavet förenade uppgifterna icke erbjuder sådana fördelar vid jämförelse med nu gällande ordning, att jag kan förorda detsamma. På denna punkt hava ock de, som därutinnan särskilt yttrat sig, varit ense i sitt avstyrkande. Med denna min uppfattning och då således utredningsmännens förslag i själva huvudfrågan, varmed på det närmaste sammanhänger bländ annat spörsmålet om revisionens anordnande, icke kan läggas till grund för ärendets vidare behandling, finner jag det icke möjligt att, såsom min förhoppning varit, förelägga Kungl. Maj:t förslag i ämnet å sådan tid, att de kunna underställas den nu öppnade riksdagen.»

När finansministern förklarar, att *huvudfrågan* i utredningsmännens betänkande utgöres av förslaget att låta livförsäkringsbolagen övertaga de aktier i monopolbolagen, vilka skulle innehavas av enskilda, beror detta på ett missförstånd.

I det utlåtande tobaksmonopolets styrelse avgivit till Konungen den 22 december 1928 har däremot styrelsen fullt riktigt angivit huvudpunkten i i utredningsmännens förslag rörande bolagsformen. Styrelsen yttrar:

»Utgångspunkten för utredningsmännens förslag är, att utövningen av svenska statens tobaksmonopol liksom hittills skall anförtrös å aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet, som alltjämt bör vara ett blandat statligt och

enskilt företag. Utredningsmännen erinra därvid, att vid monopolets införande anfördes som skäl, för att monopolföretaget borde organiseras på sätt som skett, att man genom denna organisationsform skulle kunna utnyttja ett enskilt företags fria former och enskilda delägarers initiativkraft och förtroendet med affärlivet, samtidigt som man skulle undvika olägenheten av att staten inträdde som ensam arbetsgivare inom en stor industrigren.

Enligt utredningsmännen synas dessa skäl fortfarande äga giltighet. Styrelsen, som ansluter sig till denna utredningsmännens uppfattning, får till belysande av den valda organisationsformens betydelse för monopolföretaget hänvisa till vad härutinnan framhållits i en på socialiseringsnämndens uppdrag verkställd utredning rörande tobaksmonopolets verksamhet under åren 1915—1922. I utredningen betonas, att goda skäl syntes tala för, att monopolets ställning såsom ett enskilt företag möjliggjort ett friare och kanske även effektivare genomförande av dess ekonomiska och tekniska koncentration — en av förutsättningarna för driftresultatets gynnsamma gestaltning —, ett mjukare anpassande efter marknadens växlande krav i fråga såväl om inköps- som försäljningsverksamhet samt förande av en lönepolitik i närmare anslutning till de former och villkor, som eljest gällt inom svenskt näringsliv. Statsmyndighetens, ämbetsmannens bundenhet av riksdags- och regeringsbeslut, av instruktion, form och tradition hade hos det såsom privatbolag arbetande företaget ersatts av styrelsens, dess verkställande ledamots och dennes närmaste medarbetares frihet att handla i första rummet såsom företagsledare och köpmän, mindre beroende av på förhand givna direktiv än av skyldigheten att taga och fullfölja egna initiativ och risker och bära därav följande ansvar.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 192 den 14 mars 1924 angående statsmonopolet å tobakstillverkningen i riket framhöll även dåvarande chefen för finansdepartementet, K. J. Beskow, vid utveckling av frågan om beviljande av förlängd oktroy åt bolaget att utöva statens tobaksmonopol, att de skäl, som år 1914 anfördes till stöd för överlåtande å enskild av utövändet av statens monopolrätt, alltjämt syntes äga giltighet, och att den vunna erfarenheten av denna anordning knappast kunde anses hava givit vid handen något behov av ändring härutinnan. Denna departementschefens uppfattning vann även riksdagens gillande vid dess behandling av berörda proposition.

Utredningsmännen framhålla visserligen även, att någon förändring i monopolföretagets organisationsform icke är på något håll ifrågasatt, men det har synts styrelsen angeläget att särskilt understryka dessa synpunkter, enär flera av förslagen till jämkningar i organisationen synas vara av den art, att de knappast kunna anses betingade av denna utredningsmännens utgångspunkt utan fastmera måste befinnas äventyra de fördelar, som avsetts att vinna med företagets organiserande såsom ett aktiebolag.»

Sedan styrelsen alltså anslutit sig till utredningsmännens ståndpunkt i huvudsak, ställer den sig avvisande till tanken att låta livförsäkringsbolagen inträda som aktieägare och förordar andra möjligheter, bland annat den, att preferensaktieägarna, som skulle vara enskilda personer, vid utövändet av sin rätt att utse halva styrelsen och en revisor, skulle vara bundna att utse personer, som föresloges av en korporation, vilken företrädde kommersiella eller industriella intressen, såsom exempelvis Stockholms handelskammare eller Sveriges industriförbund.

Utredningsmännens ståndpunkt framgår redan därav, att livförsäkringsbolagen på intet ställe införts i de av utredningsmännen utarbetade förslagen till avtal m. m., och tydliggöres av motiveringen, som återfinnes i betänkandet rörande Vin- & spritcentralen sid. 100, 102 f. och i betänkandet rörande tobaksmonopolet sid. 191, 194 f. I det sistnämnda betänkandet yttra utredningsmännen:

»Utövningen av svenska statens tobaksmonopol har under hela monopol-tiden varit anförtrodd åt ett som aktiebolag organiserat företag, och någon förändring av monopolföretagets organisationsform är för närvarande icke från något håll ifrågasatt. Vid monolets införande anfördes som skäl för den valda organisationsformen, att man genom densamma skulle kunna utnyttja ett enskilt företags fria former och enskilda delägars initiativkraft och förtrogenhet med affärlivet, samtidigt som man skulle undvika olägenheten av att staten inträdde som ensam arbetsgivare inom en stor industri-gren. Dessa skäl synas fortfarande äga giltighet. Utredningsmännen för-orda därför, att aktiebolagsformen alltjämt bibehålles.

Vad beträffar innehavet av preferensaktier i tobaksmonopolet, synes man äga särskild anledning att bibehålla den förut omtalade grundsats, som kom till uttryck vid bolagets bildande och som innebar, att enskild företags-samhet skulle beredas möjlighet att på ett självständigt sätt inverka på bolagets skötsel vid sidan av statens inflytande såsom stamaktieägare. Det synes emellertid ej vara lämpligt, att preferensaktierna skulle kunna förvärfvas av företrädare för vilka enskilda intressen som helst. Utan tvivel måste det anses ändamålsenligt att i samband med en ny oktrops meddelande träffa sådan anordning, att preferensaktierna överlämnas åt enskilda del-ägare med vissa kvalifikationer.

Ur allmän synpunkt synas följande kvalifikationer önskvärda i fråga om tobaksmonopolets preferensaktieägare.

Preferensaktieägarna böra vara så ekonomiskt oberoende, att kontinuitet möjliggöres i fråga om aktieinnehavet, och hava en sådan finansiell ställning, att de kunna fritt och självständigt utöva sin funktion som aktie-ägare. Vidare böra dylika preferensaktieägare besitta den erfarenhet och personkännedom, att de äga förutsättningar att från affärlivet tillföra tobaksmonopolets styrelse och revision personer med initiativkraft och praktisk dnglighet. Slutligen böra preferensaktieägarna vara villiga att åtnöja sig med en jämförelsevis låg avkastning å sitt i bolaget insatta kapital.

En möjlighet att erhålla preferensaktieägare med ovan angivna kvalifika-tioner synes vara att inbjuda de svenska livförsäkringsbolagen att inträda i Tobaksmonopolet såsom preferensaktieägare. Genom underhandlingar med representanter för dylika bolag ha utredningsmännen erfarit, att det kan påräknas, att ett antal av dem äro villiga förvärva preferensaktierna i Tobaksmonopolet, om detta kan anses vara till gagn för det allmänna, och att dessa bolag kunna förväntas sinsemellan åstadkomma den samverkan, som är önskvärd vid fullgörandet av de uppgifter, vilka äro förenade med innehavet av preferensaktierna.»

Utredningsmännen ha alltså framhållit, att *en möjlighet* att erhålla en-skilda väl kvalificerade aktieägare i tobaksmonopolet vore att hänvända sig till de svenska livförsäkringsbolagen. I betänkandet rörande Vin- och

spritcentralen är formuleringen något annorlunda, men intet tvivel synes kunna råda därom, att även där ståndpunkten är densamma.

För utredningsmännen var det givetvis av vikt att framhålla, att det fanns möjlighet att erhålla den medverkan från väl kvalificerat enskilt håll, som erfordras för att förverkliga deras organisationsförslag. Från deras synpunkt måste det vara tydligt, att först sedan Kungl. Maj:t avgjort den primära frågan om monopolföretagens organisationsform och under förutsättning att aktiebolagsformen därvid bibehållits, eventuellt den sekundära frågan om utväljandet av enskilda aktieägare — vilken måhända kunde föranleda invecklade underhandlingar på olika håll — skulle upptagas till slutgiltig prövning.

I finansministerns förut omförmälda yttrande ha emellertid de båda frågor, som i det föregående åtskilts, sammanblandats. Detta framgår bland annat därav, att utredningsmännens förslag, att livförsäkringsbolagen skulle anmodas att inträda som aktieägare betecknas som *huvudfrågan*, och att statsrådet därefter säger, att »*utredningsmännens förslag i själva huvudfrågan, varmed på det närmast sammanhänger bland annat spörsmålet om revisionens anordnande, icke kan läggas till grund för ärendets vidare behandling*».

Det synes knappast vara antagligt, att om man bland väl kvalificerade enskilda utser den ena eller andra till aktieägare, detta skulle inverka på anordnandet av revisionen, men tydligt är, att om man överger den nuvarande och föreslagna aktiebolagsformen, detta inverkar på revisionens organisation.

Den formulering, som i finansministerns yttrande kommit till stånd genom den förut påvisade sammanblandningen av två frågor, har alltså den innebörd, att finansministern angivit en mycket vidsträckt och svävande ram för den blivande utredningen.

Det är emellertid tydligt, att det sätt, varpå denna utredning lägges, och det förslag, som på grund därav förelägges riksdagen, kan bliva i hög grad prejudicerande för riksdagens beslut.

Om t. ex. Kungl. Maj:ts förslag skulle innebära, att aktiebolagsformen skulle övergivas för en annan organisationsform, skulle det erbjuda stora svårigheter för riksdagen att återgå till densamma, enär det på grund av tidens korthet och de ovissa förhållandena skulle vara vanskligt för utskottet att föra erforderliga underhandlingar med enskilda till ett lyckosamt slut.

Klart är, att det för ärendets fortsatta behandling skulle vara synnerligen gynnsamt, om huvudlinjerna för lösningen angäves redan av innevarande riksdag i den mån de redan nu äro klara för riksdagen. Då de båda monopolföretagen ur statsfinansiell synpunkt äro att betrakta närmast som beskattningsinstrument, synes det vara en konsekvens, att i främsta rummet riksdagen bestämmer riktlinjerna för deras organisation och verksamhet.

Det torde sålunda icke böra möta några betänkligheter, att riksdagen i fråga om revisionens anordnande uttalar, att riksdagen icke funnit förhål-

landen föreligga, som kunde föranleda riksdagen att frånträda sin i skrivelsen den 23 maj 1922 uttalade mening, att den rätt att utse vissa av bolagets revisorer, som enligt nu gällande bolagsordningar tillkommer Kungl. Maj:t, ur statsfinansiell synpunkt icke torde kunna anses tillräcklig.

Vidare synes kunna fastslås, att den förstärkning av revisionen, som ur det allmännas synpunkt är önskvärd, bör ske genom av riksdagens kamrar utsedda revisorer. Med hänsyn till monopolföretagens förut framhållna karaktär av beskattningsinstrument synes en dylik kontrollåtgärd från riksdagens sida vara befogad. Med vidhållande av vår mening, att det icke är grundlagsstridigt, att riksdagen utser dylika revisorer, räkna vi likväl med den möjligheten, att Kungl. Maj:t ansluter sig till den åsikten, att en grundlagsändring är erforderlig eller önskvärd. I sådant fall synes skyldighet böra föreskrivas för monopolföretagen att underkasta sig den kontroll av revisorer, utsedda av riksdagens kamrar, vilken kan komma att införas.

Vilka åsikter man än må hysa rörande önskvärdheten att utsträcka den direkta statsdriften, borde man dock, synes det, kunna ansluta sig till den uppfattningen, att de båda nu ifrågakvarande monopolföretagens verksamhetsområden äro olämpliga för direkt statsdrift. Utöver vad härom förut anförts i detta ärende synes här böra framhållas, att för de båda monopolföretagens drift erfordras inköp på främmande marknader, där provisions-system sedan gammalt är långt ifrån okänt. Att utfinna en kontroll, som kan garantera, att även i främmande land den oförvitlighet upprätthålles, som bör utmärka en svensk statstjänsteman, är omöjligt. Det är med hänsyn till dessa och andra förhållanden önskvärdt, att varje tjänsteman vet, att han måste bibehålla styrelsens eller ledningens förtroende. De bevisningsregler, som anses böra förekomma för att motivera ett avskedande ur statstjänst, synas icke vara lämpliga inom dylika företag. Man bör alltså av förut och nu anförda skäl bibehålla aktiebolagsformen.

Vidare synes på grund av skäl, som anförts i utredningsmännens betänkande rörande Vin- & spritcentralen, böra föreskrivas, dels att Pris- och inköpsnämnden avskaffas, dels att sådana bestämmelser i fråga om Vin- & Spritcentralen fastställas, som uppdraga gränsskillnad såväl i sakligt som i personligt avseende mellan å ena sidan Vin- & spritcentralen, vars verksamhet framdeles bör inskränkas till partihandel med rusdrycker, och å andra sidan företag, som självt eller genom dotterföretag tillverkar eller försäljer rusdrycker eller maldrycker eller idkar hotell- eller restauranterörelse.

Såsom sammanfattning av vad ovan anförts, tillåta vi oss föreslå,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att vid den fortsatta utredningen av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet måtte iakttagas:

A. *Beträffande båda monopolföretagen*

att den förstärkning av revisionen, som ur det allmännas synpunkt är önskvärd, bör ske genom av riksdagens kamrar utsedda revisorer samt

att formen av aktiebolag med delägarskap av enskilda aktieägare bibehålles,

B. *Beträffande Vin- & spritcentralens verksamhetsområde*

att sådan förändring genomföres i rusdrycksförsäljningsförordningen den 14 juni 1917, att Pris- och inköpsnämnden avskaffas, samt

att för Vin- & spritcentralen meddelas bestämmelser, som avse att hålla denna fri från varje intressegemenskap med företag, som självt eller genom dotterföretag tillverkar eller försäljer rusdrycker eller malt drycker eller idkar hotell- eller restaurantrörelse,

C. *Beträffande tobaksmonopolet*

att för riksdagen framläggas utredning rörande förekomsten av provisioner i tobaksmonopolet och de åtgärder, vartill utredningen giver anledning.

Stockholm den 21 januari 1929.

K. G. Westman.

Adolf Dahl.

Bilaga.

Utdrag ur protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 januari 1929.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet *Wohlin*, anmäler monopolkontrollutredningens betänkande den 14 januari och den 21 november 1928 angående anordnandet av den statliga kontrollen av aktiebolaget Vin- & spritcentralens och aktiebolaget Svenska tobaksmonopolets verksamhet samt anför, efter att hava redogjort för nämnda företags nuvarande organisation, följande:

Huvuddragen av utredningsmännens förslag kunna i korthet sammanfattas sålunda:

1. Stamaktierna i spritcentralen, 400,000 kronor, som nu under vissa villkor ägas av tio enskilda personer, övertagas av därtill villiga livförsäkringsbolag, med statsverket förbehållen rätt att till parikurs inlösa desamma. Utdelningen å dessa aktier, vilken nu högst uppgår till genom-

snittlig aktiebelåningsränta, fastställes till 5 procent, garanterad av staten. Preferensaktierna, 19,600,000 kronor, som huvudsakligen ägas av allmänheten och framför stamaktierna medföra rätt till ackumulativ utdelning av högst 7 procent, nedkonverteras efter hand till aktier med 5 procents utdelning och övertagas successive av staten närstående fonder.

Stamaktierna i tobaksmonopolet, 29,000,000 kronor, bibehållas till oförändrat belopp i statens ägo. Preferensaktierna, 17,000,000 kronor, varav 12,000,000 kronor ägas av pensionsförsäkringsfonden och återstoden av allmänheten, begränsas till 1,000,000 kronor eller alternativt 5,000,000 kronor och övertagas likaledes av livförsäkringsbolag. Utdelningen å dessa aktier, vilken nu är garanterad till 4 1/2 procent och bestämd till högst 6 procent ackumulativ utdelning framför stamaktierna med rätt till ytterligare utdelning i visst förhållande till den å stamaktierna belöpande, fastställes till 5 procent, garanterad av staten.

2. I syfte att hålla spritcentralen fri från intressegemenskap med systembolag, restaurant- och bryggeriföretag uppställas vissa hinder för valbarhet till styrelseledamot. Verkställande direktör skall enligt förslaget fortfarande utses av vederbörande styrelse, men stadgandet beträffande tobaksmonopolet, att verkställande direktören utses bland de av preferensaktieägarna valda styrelseledamöterna, upphäves. Instruktion för verkställande direktören anses böra utfärdas. Befattningen som jourhavande direktör indrages, och hans uppgifter överflyttas å styrelsens ordförande och revisionen.

3. I tobaksmonopolet inrättas ett direktörsråd, liknande det i spritcentralen redan befintliga. Närmare bestämmelser meddelas om direktörsrådets sammansättning m. m.

4. Revisionen, som i vartdera bolaget för närvarande utövas av fyra revisorer, därav två utsedda av Kungl. Maj:t, utbygges. Kungl. Maj:t utser alltså två revisorer. Av dessa skall den ene vara ordförande i revisionen och den andre jourhavande revisor. Envar av riksdagens kamrar väljer i spritcentralen två revisorer och i tobaksmonopolet en. De enskilda aktieägarna (livförsäkringsbolagen) utse å bolagsstämma en revisor. Antalet revisorer utgör alltså enligt förslaget i spritcentralen sju och i tobaksmonopolet fem. Mandattiden är ett år för de revisorer, som valts av riksdagens kamrar och av aktieägarna, samt två år för de av Kungl. Maj:t utsedda. Ordföranden i revisionen och jourhavande revisorn äga närvara vid alla sammanträden med styrelse och direktörsråd. Till revisionen må utomstående kunna hänvända sig rörande förhållanden, som synas påkalla uppmärksamhet.

5. Oktrojtiden förlänges från fem till sex år.

6. I dotterbolags styrelse och revision förstärkes det allmännas inflytande på det sätt, att ökat antal medlemmar utses bland de av Kungl. Maj:t i moderföretaget tillsatta.

7. Monopolbolagen böra, så snart lämpligen kan ske, avveckla ovidkommande engagement. Aktiebolaget J. D. Grönstedt & Co förordas uppgå i spritcentralen. Till spritcentralen anslutna agenturbolag böra avveckla sin rörelse ovidkommande aktieinnehav samt nedsätta sina aktiekapital i de fall, då dessa äro onödigt stora.

8. Den för tillsyn av detaljhandelsbolags inköp av rusdrycker m. m. inrättade pris- och inköpsnämnden avskaffas, därvid vissa av nämndens uppgifter övertagas av kontrollstyrelsen.

9. Tobaksskatten inlevereras månatligen till statsverket tidigare, än som nu sker.

10. Vissa jämkningar i bestämmelserna om avskrivning och fondering föreslås.

Över förslagen hava utlåtanden avgivits: beträffande spritcentralen av kontrollstyrelsen, sedan spritcentralens styrelse och pris- och inköpsnämnden yttrat sig, den 26 oktober 1928, samt av statskontoret, fullmäktige för förvaltningen av pensionsförsäkringsfonden och riks-försäkringsanstalten respektive den 6, 9 och 10 november 1928, samt beträffande tobaksmonopolet av nämnda fullmäktige, statskontoret och tobaksmonopolets styrelse respektive den 11, 20 och 22 december 1928.

Styrelsen för spritcentralen har avstyrkt utredningsmännens förslag i vad de avse såväl stamaktie- som preferensaktiekapitalets ändrade placering. Däremot har styrelsen förklarat sig icke hava något att erinra mot en nedkonvertering av samtliga aktier till aktier med 6 procent utdelning. Föreslagna bestämmelser om hinder för valbarhet till styrelseledamot anses icke böra ifrågakomma. Särskilt förmenas systembolagen böra vara direkt företrädade i spritcentralens styrelse åtminstone genom en representant; förslag å lämplig sådan anses eventuellt kunna avgivas till stamaktieägarna av systembolagens förtroendenämnd. Styrelsen finner sig vidare icke böra biträda förslaget om indragning av jourhavande direktörsbefattningen, men väl förorda dess utbytande mot en befattning såsom jourhavande ledamot av styrelsen. Mot förslaget att jourhavande revisorn utses av Kungl. Maj:t göres icke någon erinran. På det bestämdaste avstyrkes däremot förslaget om revisionens utbyggnad. Likaledes avrådes från att låta det Grönstedtska bolaget uppgå i spritcentralen. Mot pris- och inköpsnämndens indragning har styrelsen intet att erinra. I övrigt föreslås åtskilliga jämkningar i det framlagda förslaget till nytt oktrojvalt med staten.

Pris- och inköpsnämnden har avstyrkt bifall till förslaget om nämndens indragning.

Kontrollstyrelsen har till en början påpekat, att ur det material utredningsmännen sammanbragt några slutsatser icke kunde dragas om att förändringar av den nu förefintliga kontrollen vore erforderliga eller att omläggning av spritcentralens nuvarande organisation vore påkallad, samt vidare framhållit huvudsakligen följande. Den ur principiell synpunkt riktigaste anordningen syntes vara, att stamaktierna och, där-est så vore möjligt, även preferensaktierna övertoges av statsverket. I sådant fall borde styrelsen i sin helhet tillsättas av Kungl. Maj:t, om möjligt efter förslag av lämpliga korporationer i syfte att få exempelvis de kommersiella, sociala och tekniska intressena samt systembolagen företrädade. Likaledes skulle samtliga revisorer utses av Kungl. Maj:t, men syntes det ej vara ur vägen, att, om så befunnas lämpligt, företaget i likhet med annan statlig förvaltning, men ej i större utsträckning eller i annan ordning än beträffande dessa, granskades av riksdagens revisorer. Ansåges emellertid stamaktiekapitalet såsom hittills böra placeras på enskilda händer, syntes det kontrollstyrelsen, som om den nuvarande anordningen med stamaktieägarna borde bibehållas. I varje fall avstyrktes förslaget om stamaktiekapitalets överflyttande till livförsäkringsbolagen, ity att en dylik anordning både vore organisatoriskt svagare och tillika medförde en minskning av statens inflytande. Vidkommande övriga föreslagna ändringar förefölle det kontrollstyrelsen, som om vissa

vore ägnade att motverka den fria ställning, som måste inrymmas åt spritcentralen såsom ett affärsverk. Särskilt ville kontrollstyrelsen starkt ifrågasätta lämpligheten av förslaget om riksdagsvalda revisorer och närvaron av revisorer vid sammanträden med styrelsen och direktörsrådet. Det syntes ock kunna ifrågasättas, huruvida det vore i överensstämmelse med grundlagarna, att riksdagen skulle utse särskilda revisorer för revisionen av ett till formen enskilt bolag. Pris- och inköpsnämnden torde böra bibehållas, därest organisationen med ett bolag av nuvarande struktur fortfarande komme att bestå. På nu anförda och övriga grunder hemställde kontrollstyrelsen, att utredningsmännens förslag icke måtte läggas till grund för ordnandet av förhållandet mellan staten och spritcentralen. En ny utredning i ämnet borde i stället åvägabringas, därvid mera grundliga överväganden av spörsmålet om statens drivande av affärsrörelse borde äga rum. Därest en sådan förnyad utredning icke ansåges böra komma till stånd, vore enligt kontrollstyrelsens mening ett fortsatt provisorium på grundvalen av nu gällande avtalsbestämmelser att föredraga framför de grunder, som utredningsmännen föreslagit för verksamhetens ordnande.

Tobaksmonopolets styrelse framhåller, att flera av förslagen till jämkningar i organisationen kunna äventyra de fördelar, som avsetts att vinna med företagets organiserande såsom ett aktiebolag. Med den verksamhet, livförsäkringsbolagen bedriva, anses dessa icke hava särskilda förutsättningar för att på det sätt, som är önskvärt, utöva rätten att välja styrelseledamöter och revisorer i ett stort industriellt företag. Styrelsen upptager härpå till diskussion andra vägar, som förmenas kunna leda till det mål, som eftersträvas, därvid olika alternativ framläggas. Den föreslagna indragningen av befattningen såsom jourhavande direktör förklarar styrelsen sig bestämt avstyrka. Vidkommande förslaget om revisionens organiserande instämmer styrelsen i allo i den kritik, som spritcentralens styrelse och kontrollstyrelsen framställt, men har intet emot, att en av de revisorer, som utses av Kungl. Maj:t, tillika skall förordnas att vara jourhavande revisor. Slutligen anser styrelsen det icke ur synpunkten av tobaksmonopolets likviditet möta hinder att genomföra förslaget om tiden för leverans av tobaksskatten.

Statskontoret har närmast yttrat sig angående grunderna för monopolbolagens ledning och kontrollen över förvaltningen samt därvid allenast motsatt sig förslaget om riksdagsvalda revisorer, i anslutning vartill framhållits, att, såvitt statskontoret kunde finna, ett tillsättande på angivet sätt av revisorerne icke läte sig förena med riksdagsordningens bestämmelser.

Fullmäktige för förvaltningen av pensionsförsäkringsfonden och riks-försäkringsanstalten hava utlätit sig i fråga om placeringen av preferensaktierna i spritcentralen hos staten närstående fonder och villkoren därför samt därvid föreslagit, att statsgarantien för utdelningen utvidgas att avse jämväl preferensaktierna, varjämte en höjning av utdelningen, 5 procent, ifrågasatts.

I sitt yttrande över monopolkontrollutredningens betänkande har spritcentralens styrelse meddelat, att efter det betänkandet avgivits vissa jämkningar i dittills bestående förhållanden vidtagits. I korthet innebära jämkningarna följande. Stamaktieägarna ämna icke inom sin egen krets välja ledamöter av spritcentralens styrelse. Det Grönstedtska bolaget har erhållit samma styrelse och revisorer som spritcentralen, och

för uppdrag såsom styrelseledamot eller revisor i detta dotterbolag åtnjutes icke något arvode. I spritcentralens agenturbolag hava till styrelseledamöter valts ordföranden och vice ordföranden i spritcentralens styrelse, båda utsedda av Kungl. Maj:t, samt till revisorer en av de av Kungl. Maj:t utsedda revisorerna i spritcentralen jämte jourhavande revisorn därstädes.

Efter beslut av spritcentralens styrelse den 10 december 1928 hava vidare samtliga aktier i porterbryggeriet Carnegie & C:o försålts för en köpeskilling av 8,000,000 kronor.

Slutligen har spritcentralens styrelse, enligt vad jag erfarit, den 7 i denna månad fattat vissa beslut av intresse i detta sammanhang. Sålunda skall styrelsen i enlighet härmed föreslå 1929 års ordinarie bolagsstämma att besluta om inlösen av bolagets preferensaktier till ett belopp av 5,000,000 kronor, varigenom aktiekapitalet kommer att begränsas till 15,000,000 kronor. Samma års ordinarie bolagsstämma med de agenturbolag, vilkas aktiekapital överstiga 25,000 kronor, skola föreslås att fatta beslut om aktiekapitalets nedsättning i varje bolag till nämnda belopp. Vidare skola agenturbolagens innehav av aktier i Grönstedt & C:o och Nya Grand Hôtel avvecklas genom överföring till spritcentralen. Slutligen skall försäljning ske av spritcentralens och dess dotterbolags aktier i Uppsala stadshotell, utgörande sammanlagt nominellt 150,000 kronor, därest för spritcentralen tillfredsställande köpeanbud erhålles.

Tobaksmonopolets styrelse har i sitt yttrande över monopolkontrollutredningens betänkande framhållit, att vissa anordningar inom tobaksmonopolets förvaltning, vilka delvis föranlett de framlagda ändringsförslagen, varit föremål för successiva reformer, i den mån erfarenheten givit anledning därtill, samt att vad utredningsmännen anfört i sitt betänkande självfallet inneburit en ytterligare uppfordran till övervägande av erforderliga åtgärder. Särskilt syftade styrelsen därvid på vissa förhållanden i avseende å medelsförvaltningen, varjämte styrelsen ansett angeläget, att full klarhet oförtövat åvägabragtes rörande erbjudandet av provisioner från viss leverantör, och för sådant ändamål anförtrott den härför erforderliga utredningen åt en utanför bolaget stående, fullt opartisk och kompetent person.

I detta sammanhang torde jag få erinra, att oktroyavtalet med spritcentralen och Grönstedtska bolaget senast förlängts allenast för år 1929 och att ansökningar nu inkommit från nämnda företag om rätt att från och med den 1 januari 1930 under fem år fortfarande få såsom parti-handelsbolag inom riket bedriva handel med rusdrycker. Det med tobaksmonopolet träffade avtalet gäller likaledes till utgången av år 1929 samt förlänges sedermera för fem år i sänder, där ej från statens sida uppsägning sker. Uppsägning skall ske minst 6 månader före kontraktets utlöpande eller senast den 1 juli detta år.

På sätt framgår av den lämnade redogörelsen hava utredningsmännen icke allenast till behandling upptagit frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet utan jämväl ingått i prövning av spørsmålet om de lämpligaste formerna över huvud taget för utövandet av de statliga monopolen, partihandel med rusdrycker och tillverkning av tobaksvaror. Att komma till rätta med de organisatoriska problem, som härvid möta, är redan i och för sig en vanskelig uppgift. Ej minst framträder svårigheten att så anordna organisationen, att det allmännas inflytande behörigen tillgodoses, utan att däri-

genom onödiga hinder skapas för företagens affärsmässiga skötsel. Men därtill kommer, att jämväl handelspolitiska synpunkter särskilt i avseende å spritcentralen kräva beaktande. Meningarna rörande den lämpligaste lösningen bryta sig ock mot varandra. Vid nu nämnda förhållanden och med hänsyn till den korta tid, som förflutit efter det förslaget rörande tobaksmonopolet avgivits och infordrade yttranden inkommit, har jag icke ännu kunnat bilda mig en säker uppfattning om de vägar, som böra beträdas för ernående av en tillfredsställande lösning av de föreliggande organisationsspörsmålen. Efter de överväganden, som ägt rum, står det emellertid klart för mig, att utredningsmännens förslag om överlåtagandet av stam- respektive preferensaktierna åt livförsäkringsbolagen och övertagandet från dessas sida av de med aktieinnehavet förenade uppgifterna icke erbjuder sådana fördelar vid jämförelse med nu gällande ordning, att jag kan förorda detsamma. På denna punkt hava ock de, som därutinnan särskilt yttrat sig, varit ense i sitt avstyrkande. Med denna min uppfattning och då således utredningsmännens förslag i själva huvudfrågan, varmed på det närmaste sammanhänger bland annat spørsmålet om revisionens anordnande, icke kan läggas till grund för ärendets vidare behandling, finner jag det icke möjligt att, såsom min förhoppning varit, förelägga Kungl. Maj:t förslag i ämnet å sådan tid, att de kunna underställas den nu öppnade riksdagen. Ett uppskov med lösandet av dessa spørsmål är för visso mindre önskvärt. Det må emellertid ej förbises, att i anledning av de i betänkandena framställda erinringarna åtskilliga ändringar vidtagits och andra äro föremål för vederbörandes uppmärksamhet. Tydligt bör den fortsatta beredningen bedrivas så, att ärendet, så snart omständigheterna det medgiva, må bringas till slutligt avgörande. Att, såsom av kontrollstyrelsen ifrågasatts, upptaga en utredning av vidsträcktare omfattning, än som föranledes av ett ställningstagande till de nu föreliggande organisationsfrågorna, synes mig icke påkallat. Ärendets handläggning i fortsättningen torde lämpligen böra ske inom departementet med anlåtande av särskild person enligt de anvisningar, som lämnas av departementschefen. Under arbetets fortskridande torde jag få anledning hemställa om åtgärder i syfte att de nuvarande bolagen må erhålla rätt att jämväl under år 1930 inom riket utöva partihandel med rusdrycker respektive statens tobaksmonopolrättighet.

Jag hemställer alltså nu allenast, att Kungl. Maj:t må bemyndiga chefen för finansdepartementet att tillkalla en person att inom departementet biträda vid fortsatt behandling av frågan om anordnandet av den statliga kontrollen av spritcentralens och tobaksmonopolets verksamhet jämte därmed sammanhängande spørsmål.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Konungen.

Jämväl på tillstyrkan av statsrådet förordnar Hans Maj:t Konungen, att utdrag av protokollet i detta ärende skall offentliggöras.

Ur protokollet:

Einar Regné.